

Tove Janssonová

**DCERA
SOCHAŘE**

Přeložila Naďa Bilincová

argo

Tato kniha byla vydána s finanční podporou nadace
FILI – Finnish Literature Exchange.

Tove Janssonová

Dcera sochaře, Fair play

Ze švédských originálů *Bildhuggarens dotter*, vydaného nakladatelstvím Albert Bonniers Forlag AB ve Stockholmu roku 1968, a *Rent spel*, vydaného nakladatelstvím Förlaget v Helsinkách roku 2019, přeložily Naďa Bilincová (*Dcera sochaře*) a Jana Satrapa Holá (*Fair play*). Předmluvy napsaly Jana Satrapa Holá, Helena Chvojková (*Dcera sochaře*) a Hannah Lutz (*Fair play*).

Redigovaly Jana Satrapa Holá (*Dcera sochaře*) a Viola Somogyi (*Fair play*).

Odpovědná redaktorka Hana Zahradníková.

Korektorka Anežka Dudková.

Obálku s použitím maleb Tove Janssonové, grafickou úpravu a sazbu vytvořila Daniela Danielová.

Technická redaktorka Saša Švolíková.

Vydalo nakladatelství Argo,
Milíčova 13, 130 00 Praha 3,
argo@argo.cz, www.argo.cz,
roku 2022 jako svou 4802. publikaci.

Vytiskla tiskárna Akcent.

Vydání druhé (*Dcera sochaře*) a první (*Fair play*).

Bildhuggarens dotter

Czech edition © Argo, 2022

Copyright © Tove Jansson (1968) Moomin Characters™

Published in the Czech language by arrangement with Rights & Brands.

Translation © Naďa Bilincová, 2002

Cover © Tove Jansson Estate, Daniela Danielová, 2022

Foreword © Jana Satrapa Holá, Helena Chvojková, 2022

ISBN 978-80-257-3699-9

Doporučená cena 348 Kč

Obsah

Bohémská krajina dětství
Tove Janssonové 7

Zlaté tele **11**

Temnota **16**

Kámen **22**

Večírek **26**

Anna **30**

Ledovec **36**

Mořské zátoky **39**

Námořní právo **46**

Albert **51**

Povodeň **56**

Jeremiáš **60**

Divadlo **65**

Domácí zvířata a paničky **69**

Teta měla nápad **78**

Tylová sukně **85**

Sníh **89**

Zarděnky **96**

Létání **99**

Vánoce **103**

*Překladatelka děkuje Karolíně Strobachové
za pomoc při překladu, Heleně Chvojkové,
Aleně Bláhové, Peteru Lodeniusovi a Tomášovi Míkovi
za přátelskou podporu.*

*Tento překlad věnuji všem věrným přátelům,
bez kterých by nebylo nic.*

Bohémská krajina dětství Tove Janssonové

Tatínkovy sochy se ve světle ohně pomalu pohybovaly kolem nás. Jeho smutné bílé ženy opatrně vykročily, všechny připravené k útěku. Věděly o nebezpečí, které je všude kolem, ale nic je nemohlo zachránit dřív, než budou vytesané do mramoru a umístěné v muzeu. Tam je člověk v bezpečí. V muzeu, v náručí nebo na stromě. Tak si „dcera sochaře“ Tove Janssonová vybavuje dávné večery, kdy obklopená tajuplnými tatínkovými sochami jako malá holčička naslouchala u krbu maminčinu vyprávění a skutečnost pomalu ustupovala snům a fantastickým představám, ve stejnojmenné knize, která vychází v překladu Nadi Bilincové už podruhé.

Dcera sochaře (Bildhuggarens dotter, 1968) patří k několika autobiografickým prózám Tove Janssonové (1914–2001), finsko-švédské spisovatelky a malířky, která po celém světě proslula především jako autorka dětských knížek o mumincích, nicméně od šedesátých let se věnovala převážně tvorbě pro dospělé. V knize vzpomíná na dětství v bohémské umělecké rodině, která žila v Helsinkách v elegantní secesní čtvrti Katajanokka. V tomto inspirativním a tolerantním prostředí se zrodila i její celoživotní láska k výtvarnému umění a literatuře. Její otec, Viktor Jansson, zvaný Faffan, byl známý sochař a matka, Signe Hammarsten-Janssonová, byla ilustrátorka a karikaturistka, která své kresby podepisovala zkratkou Ham.

V krátkých epizodách knihy ožívají autorčini kamarádi z dětství, tatínkovi kumpáni i rázovití obyvatelé rybářské osady a neobvyklá

domácí zvířata, třeba opičák Poppolino, vrána a krysička. Vyprávění dominuje postava milovaného tatínka, svobodnomyslného umělce a dobrodruha, který miloval katastrofy všeho druhu i nekonečné večírky. Jeho sochařský ateliér byl posvátným územím, kde ho při práci nesměl nikdo rušit, to by se pak mohl dokonce rozzuřit a takového opovázlivce ztrestat. Posedlost tvorbou Tove určitě zdědila po něm. Když zrovna nepracoval, míval ale tatínek bláznivé nápady, dovedl se dobře bavit s přáteli celé dny a jejich často neplánované večírky, vyplněné hovory o umění, hádkami, pitím, hudbou a zpěvem, bývaly pověstné. To si pak malá Tove ráda zalezla nahoru na palandu pod deku a napjatě poslouchala, co se dole děje: *Miluju tatínkovy večírky. Mohou trvat mnoho nocí. Člověk se probudí a znovu usne a nechá se kolébat kouřem a hudbou a pak se náhle ozve křik, který chladně proniká teplem až dolů do nohou.*

8

Krásná, tolerantní maminka naopak představovala pro Tove a její mladší bratry, Pera Olova a Larse, bezpečný přístav, dokázala jim třeba celé večery vyprávět pohádky a dobrodružné příběhy, které podněcovaly dětskou fantazii: *Když se oheň v krbu rozhoří, vytáhneme velkou židli. Zhasneme v ateliéru, usadíme se před ohněm a maminka řekne: Byla jednou jedna holčička a ta byla tak strašně krásná a její maminka jí měla tak strašně ráda...*

(...) Vlídny, pomalý hlas v teplé tmě, člověk kouká do ohně a žádné nebezpečí neexistuje. Všechno ostatní je venku a nemůže dovnitř.

Léto celá rodina nejčastěji trávila na ostrůvku v souostroví Pellinki nedaleko Helsinek. Kamenitý ostrov s divokou finskou přírodou, obklopený mořem, který obývali rackové a další mořští ptáci spolu s místními rybáři, byl pro Tove druhým domovem. Milovala projížďky na loďce a rybaření s tatínkem a jeho kamarády, přitahoval ji mořský živel, jehož rozmary život lidí na ostrovech neustále ovlivňují: *Když voda stoupá, přijde bouřka.*

Když moc rychle a mocně klesá, může taky přijít bouřka. Prstenec kolem slunce může být nebezpečný. A západ slunce v temně rudém oparu nevěští nic dobrého. V jejím vyprávění se přirozeně prolíná okouzlený pohled dítěte, které svět dospělých nepřestává fascinovat, i když ho ještě plně nechápe, s laskavým odstupem daným životní zkušeností, a zároveň v něm lze jen těžko rozlišit skutečnost od představ a fantazie.

Bohémský životní styl a lehce anarchický individualismus rodinného prostředí zásadně ovlivnil životní dráhu Tove Janssonové. Komplikovaný vztah s otcem možná přispěl i k tomu, že později odmítala manželství, které spoutává tvůrčí svobodu, a rozhodla se nikdy nemít děti. Místo konvenčního manželství si Janssonová zvolila život, v němž měla dostatek volnosti jako žena i jako umělkyně. Navazovala vztahy s muži i ženami a od roku 1956 pak žila se stálou partnerkou, finskou grafičkou Tuulikki Pietiläovou. Dokonce i jedna z postav mumincích příběhů, Tiki, je prý portrétem milované Tuulikki.

Tove Janssonovou, pro niž bylo umění a svobodná tvorba tou pravou životní náplní, by možná potěšilo, že její vzpomínky na dětství překládala podobně všestranná umělkyně Naďa Bilincová, hudebnice, zpěvačka, skladatelka, spisovatelka a performerka, která se k překládání *Dcery sochaře* dostala dílem náhodou a dílem svou umanutostí. S touto výbavou odvážně a úspěšně kráčela literárním, hudebním i výtvarným světem. Švédština byla její srdeční záležitostí od mládí, kdy ji studovala na jazykové škole. Nové cesty se jí otevřely po revoluci, kdy pravidelně zajížděla do švédského Göteborgu za přáteli, svými uměleckými zájmy i přírodou.

Dalším popudem k tomu, aby se pustila do překladu knihy Tove Janssonové, byla autorka sama. O mumincích si Naďa čítávala s dcerou a Janssonové vnímání a líčení světa jí bylo blízké. Pak přišla na řadu náhoda, kdy kamarád Peter Lodenius, šéfredaktor finsko-

-švédského týdeníku *Ny Tid*, sáhl v Helsinkách do své gigantické knihovny a vylovil z ní právě tuhle knihu a Nadě ji poslal.

Pustila se do překládání s vervou sobě vlastní, ale i s pokorou a důsledností. A šla ještě dál, přemýšlela o výtvarném zpracování knihy, oslovila Petru Oplištilovou, která první vydání překladu doplnila originálními ilustracemi. Tím to ale pro Nadě neskončilo. Při křtu knihy zinscenovala komorní scénku, tatínkův večírek, na který Tove Janssonová ve své knize vzpomíná. Právě tam také píše o kamarádství, které bylo pro Nadě tak důležité: *Všichni muži slaví a jsou kamarádi, kteří nikdy nenechají jeden druhého na holičkách. Kamarád může říct něco hrozného, ale druhý den je to zapomenuto. Kamarád neodpouští, ale zapomíná. Žena odpouští všechno, ale nikdy nezapomíná. Tak je to. Proto se ženy nesmějí účastnit večírků.*

10

Tenhle tatínkův soud je jistě poněkud příkrý. Tove Janssonovou i její překladatelku Nadě Bilincovou by mohli v každém případě na takový večírek, *na kterém se může stát cokoli*, pozvat zcela bez obav, že by dobrou zábavu pokazily nebo narušily jeho ničím nespoutanou atmosféru.

Jana Satrapa Holá, Helena Chvojková

Zlaté tele

Můj dědeček byl pastor a sloužíval bohoslužby pro krále. Jednoho dne, ještě než jeho děti, vnuci a pravnuci zaplnili svět, objevil velkou zelenou louku, lemovanou lesem a kopci tak, že se podobala rajskému údolí. Jen na jednom konci byla otevřená k mořskému zálivu, pro potomstvo ke koupání.

Tehdy si dědeček řekl: Tady budu žít a přivedu tu na svět potomky, protože tohle je opravdová země Kanaánská. Potom babička s dědečkem postavili velký dům s lomenou střechou, spoustou místností, schodišť, teras a velikou verandou. Uvnitř i venku rozestavěli bílý laťový nábytek, a když bylo všechno hotové, začal dědeček sázet rostliny. A všechno, co zasadil, zapustilo kořeny, keře i stromy, a rozrostlo se tak, že to tu vypadalo jako v nebeské zahradě, kterou putoval dědeček s velkými černými vousy. Stačilo, aby ukázal na nějakou rostlinu holí, a byla pozeňaná a rostla jako o závod.

Celý dům obrostl zimolezem a psím vínem, po stěnách verandy se plazily popínavé růžičky. Uvnitř babička ve světlešedých hedvábných šatech vychovávala děti. Kolem ní létalo tolik včel a čmeláků, že jejich bzučení znělo jako velice tichá varhanní hudba. Ve dne svítilo slunce, v noci přšelo a ve skalce bydlel anděl, kterého nesměl nikdo rušit.

Žila, ještě když jsme s maminkou přicestovaly a nastěhovaly se do západního pokoje, kde byl také bílý nábytek a uklidňující obrazy, ale ani jedna socha.

Byla jsem vnučka. Karin byla další vnučka, ale měla přirozeně vlnité vlasy a velikánské oči. Hrály jsme si spolu na louce na děti Izraele.

Bůh bydlel na kopci nad skalkou. Tam nahoře byla bažina, ke které jsme měly zakázáno chodit. Při západu slunce se Bůh rozprostřel nad domem a loukou jako mlžný opar. Mohl se zmenšit a protáhnout se všude, aby se podíval, co lidé dělají. Někdy byl jen jedno velké oko. Ostatně se podobal dědečkovi.

Na poušti jsme reptaly a byly jsme ustavičně neposlušné, protože Bůh strašně rád odpouští hříšníkům. Bůh nám zakázal sbírat manu pod zlatým deštěm, ale my ji tam stejně sbíraly. Proto vyslal ze země červy, kteří manu snědli. Ale my jsme reptaly dál a neposlouchaly ho. Pořád jsme čekaly na to, až se rozzlobí tak, že se nám ukáže. Ta představa nás uhranula. Nedokázaly jsme myslet na nic jiného než na Boha. Obětovaly jsme mu. Přinášely jsme mu borůvky, okrasná jablíčka, květiny a mléko, někdy jsme mu uspořádaly i zápalnou oběť. Zpívaly jsme mu a stále ho prosily, aby nám dal znamení a projevil tak zájem o to, co děláme.

12

Jednou ráno přišla Karin a řekla, že dostala znamení. Bůh poslal do jejího pokoje strnada. Strnad se posadil na obraz Ježíše kráčejíciho po vodě a třikrát pokýval hlavou.

Opravdu, opravdu, říkala Karin. Vyvolenému se vždycky dostane pocty.

Pak si oblékla bílé šaty a chodila celý den s růžemi ve vlasech, opěvovala Boha a chovala se nepřirozeně. Byla krásnější než kdy předtím a já ji začala nenávidět. I já jsem přece měla otevřené okno. Měla jsem na stěně pověšený obrázek anděla

strážného nad propastí. Pálila jsem stejně zápalných obětí jako ona a nasbírala jsem mu ještě víc borůvek. A pokud jde o odmouvaní, byla jsem stejně neposlušná jako ona, aby se mi pak dostalo božího odpuštění.

Při ranní modlitbě na verandě Karin vypadala, jako by dědeček kázal jen pro ni. Rozvážně pokyvovala hlavou a tvářila se zamýšleně. Sepjala ruce dlouho před tím, než přišel Otčenáš, a zpívala s pohledem neustále upřeným ke stropu. Po té příhodě se strnadem patřil Bůh jenom jí.

Nemluvily jsme spolu a já jsem přestala jak s odmouvaním, tak s oběťmi a žárčila jsem na ni tak, až mi z toho bylo špatně.

Jednoho dne seřadila Karin na louce všechny bratrance a sestřenice včetně těch, co ještě neuměli mluvit, a vykládala jim Bibli.

A tak jsem vytvořila zlaté tele.

Když byl dědeček mladý a sázel jako zběsilý, vysadil na konci louky kruh ze smrků, protože chtěl mít besídku, ve které by se pila káva.

Smrky rostly a rostly, až z nich byly obrovské temné stromy, jejichž větve se proplétaly. Uvnitř byla úplná tma, opadávající jehličí se ukládalo na holou zem, protože se k němu nikdy nedostalo sluneční světlo. Nikdo už nechtěl v besídce ze smrků pít kávu, sedávali pod zlatým deštěm nebo na verandě.

Udělala jsem zlaté tele právě v téhle besídce, protože to bylo pohanské místo a kruhový prostor je pro modly jako stvořený. Nohy nejdřív nechtěly stát, ale nakonec se mi to podařilo a pro jistotu jsem je ještě přibila hřebíky k podstavci. Chvillemi jsem tiše poslouchala, jestli nezachytím první známku hřmění božího hněvu. Ale Bůh stále mlčel. Jen jeho velké oko se dívalo otvorem mezi vrcholky smrků přímo dolů do besídky. Přece jsem ho něčím zaujala.

Tove Janssonová

FAIR PLAY

Přeložila Jana Satrapa Holá

argo

Tato kniha byla vydána s finanční podporou nadace
FILI – Finnish Literature Exchange.

Tove Janssonová

Dcera sochaře, Fair play

Ze švédských originálů *Bildhuggarens dotter*, vydaného nakladatelstvím Albert Bonniers Forlag AB ve Stockholmu roku 1968, a *Rent spel*, vydaného nakladatelstvím Förlaget v Helsinkách roku 2019, přeložily Naďa Bilincová (*Dcera sochaře*) a Jana Satrapa Holá (*Fair play*). Předmluvy napsaly Jana Satrapa Holá, Helena Chvojková (*Dcera sochaře*) a Hannah Lutz (*Fair play*).

Redigovaly Jana Satrapa Holá (*Dcera sochaře*) a Viola Somogyi (*Fair play*).

Odpovědná redaktorka Hana Zahradníková.

Korektorka Anežka Dudková.

Obálku s použitím maleb Tove Janssonové, grafickou úpravu a sazbu vytvořila Daniela Danielová.

Technická redaktorka Saša Švolíková.

Vydalo nakladatelství Argo,

Milíčova 13, 130 00 Praha 3,

argo@argo.cz, www.argo.cz,

roku 2022 jako svou 4802. publikaci.

Vytiskla tiskárna Akcent.

Vydání druhé (*Dcera sochaře*) a první (*Fair play*).

Rent spel

Czech edition © Argo, 2022

Copyright © Tove Jansson (1989) Moomin Characters™

Published in the Czech language by arrangement with Rights & Brands.

Translation © Jana Satrapa Holá, 2022

Cover © Tove Jansson Estate, Daniela Danielová, 2022

Foreword © Hannah Lutz, 2022

ISBN 978-80-257-3699-9

Doporučená cena 348 Kč

Obsah

<i>Předmluva</i>	7
Převěsit obrázky	11
Videománie	15
O pojetí lovce	21
Ryby pro kočku	26
Jednou v červnu	30
Mlha	39
Killing George	43
Cestovat s konicou	48
Béčkový western	53
Ve velkoměstě jménem Phoenix	57
Wladyslaw	65
Ohňostroj	71
O hřbitovech	75
Jonnina žačka	78
Viktorie	83
O hvězdách	89
Dopis	94

Dopis

94

Těžko říct, kdy přesně k té změně došlo, ale Jonna se změnila, něco se s ní zcela jistě stalo. Nebylo to na první pohled moc patrné, dokonce ani tak, abyste se jí mohli zeptat, zda jí není dobře nebo zda se kvůli něčemu trápí. Ne, bylo to neznatelné, nedalo se to přesně popsat, ale bylo to tam. Ani podráždění, ani chmury, ani významné mlčení, ale Mari věděla, že Jonna myslí na něco, o čem nechce mluvit.

Scházely se jen večer, protože Mari pracovala na náčrtcích k ilustracím, na velké zakázce, ze které měla radost a zároveň obavy. Když dorazila k Jonně, byla už večeře hotová, jedly jako obvykle s knihou otevřenou vedle talíře, za chvíli si pustily televizi, všechno bylo poklidné, zcela jako obvykle, ale Jonna byla nějak vzdálená, jako by byla někde hodně daleko. Mari prostřela špatné talíře a zapomněla na ubrousky, ale Jonna to nekomentovala. Soused si přehrával na pianu stupnice a Jonna si toho nevšímala. V rádiu hráli Johnnyho Cashe, ale Jonna nevložila do přehrávače kazetu. Bylo to děsivé. Když večerní film skončil, nepronesla o něm ani slovo, i když byl od Renoira. Seděly proti sobě v knihovně a Mari se probírala Jonninou poštou ležící na hromádce na stole, jen aby něco dělala. Jonna natáhla bleskurychle ruku po svých dopisech a odnesla si je do ateliéru.

V tu chvíli se Mari odvážíla zeptat: Děje se něco, Jonno?

Co by se mělo dít? opáčila Jonna.

Něco se děje.

Vůbec nic. Prostě pracuju. Jde mi to od ruky. Pořádně jsem se zabrala do práce.

Jo, já vím. Ale nezlobíš se na mě pro něco? Nedotkl se tě někdo?

Ne, kdepak. Nechápu, o čem to mluvíš. Jonna pustila televizi, sedla si a začala se dívat na nějaký pitomý program, který se snažil být humorný, takový ten program s diváky, co se celou dobu smějou.

Mari se zeptala: Nechceš kafe?

Ne, děkuju.

Nebo drink?

Ne. Ale ty si dej, jestli chceš.

Asi půjdu domů, špitla Mari a čekala, ale Jonna nic neříkala.

Tak si šla Mari něco namíchat a po dost dlouhém přemýšlení řekla co možná nejlídněji, že Jonna pro ni moc znamená a nedokázala by se bez ní obejít.

Ale to byla chyba, očividná chyba. Jonna vyletěla, vypnula televizi, všechno to nevyřčené, ukryté pod povrchem vyplulo ven a Jonna se rozkřičela: Tohle neříkej! Vůbec netušíš, co mi to tu říkáš! Jsem z tebe zoufalá. Nech mě na pokoji!

Mari to tak překvapilo, že se dokázala jen cítit trapně. Obě se cítily trapně. Poté k sobě byly nesmírně zdvořilé.

Mari se nabídla: Nejspíš umyju zítra nádobí, pokud nechceš pracovat moc brzy ráno.

Ne, nepustím se do toho před desátou.

Nebudu ti volat, stejně si asi vypneš telefon, ne?

Přesně tak, řekla Jonna. Máš šťávu?

Jo, mám. Tak ahoj.

Ahoj.

Mari si myslela, že nebude moct spát, ale usnula okamžitě, ještě než si stačila uvědomit, že je nešťastná. Teprve když se ráno na všechno pomalu rozpomněla, bylo jí zle, strašně zle. Každé slovo, které Jonna vyslovila, si musela v duchu zopakovat jako zaklínání, jak vypadala, když to říkala, jakým hlasem – a pak neúprosně, jak jen mohla říct to, co řekla, proč, proč, proč? Chce se mě zbavit.

Mari se prohnala přes půdu, vtrhla do Jonnina ateliéru a bez sebemenších ohledů a diplomacie vykřikla: Proč se mě chceš zbavit?

Jonna na ni chvíli zírala a pak řekla: Přečti si tohle. A podala jí dopis.

Nemám brýle, vyhrkla Mari zuřivě. Přečti to ty, no tak mi to přečti!

96 A Jonna četla. Získala na rok možnost užívat ateliér v Paříži jen sama pro sebe. Nájem byl zjevně hodně nízký. Byla to velká čest. Musí odpovědět do deseti dnů.

Panebože, vyrazila ze sebe Mari. Když to není nic horšího. Sedla si a pokoušela se co nejlépe zakrýt zděšení.

Teď už chápeš? pokračovala Jonna. Nevím, co mám dělat. Asi bude nejlepší to odmítnout.

Mari se hlavou honila spousta možných i nemožných nápadů v rychlém tempu: bydlet tam potají, pronajmout si něco poblíž, přijet později, až budou ilustrace hotové, už by to nemělo zabrat víc než pár měsíců – zadívala se na Jonnu a okamžitě to pochopila: Jonna opravdu chtěla mít klid, aby mohla pracovat po celý rok, teď když se do toho pustila.

Asi bude nejlepší, když to odmítnu, zopakovala Jonna.

Mari namítla: To nedělej. Nějak to zařídíme.

Myslíš? Vážně si to myslíš?

Jo. Na tyhle ilustrace potřebuju delší čas. Musí být dobré.

Ale v každém případě, pokračovala Jonna, úplně zmatená, ty ilustrace...

Jo, přesně tak. Musí být dobré a to potřebuje čas. Možná ti nedošlo, jak jsou pro mě důležité.

Jonna vybuchla: Jistěže to chápu! A pustila se do sáhodlouhého, horlivého vysvětlování významu ilustrací, té pečlivé snahy, soustředění, kdy je potřeba nebýt rušen, aby mohla vzniknout dobrá práce.

Mari moc pozorně neposlouchala, pomalu v ní klíčila dobrodružná možnost; možnost zcela vlastní samoty v poklidu a očekávání, téměř jakýsi pocit veselí, které si člověk může dovolit, když je požehnaný láskou.